

Sanat ve Siyaset İlişkisinde Sanatçı Misyonerliği

The Misson of Artists in the Relationship Between Art and Politic

Mehmet Emin Kahraman

Öz

Duygu ve düşüncelerin sanat yoluyla ifade edilmesi ile başlayan süreçte, siyasi olaylara verilen tepkilerin de resmedildiği görülmüştür. Özellikle demokrasi söylemiyle hareketlenen dönemlerde öne çıkan ressam, günümüzde de önemini koruyan eserler üretmişlerdir. Bu araştırmada sanat tarihinde öne çıkan beş eser seçilerek Edmund Burke Feldman'ın geliştirdiği ve Prof. Dr. Nihat Boydaş'ın yayınlarında yer verdiği pedagojik eleştiri yöntemiyle analiz edilmiştir. Eleştiri sürecinde, sanatçıların yaşadıkları dönemdeki demokratik süreç, sanatçıların çağdaşlarıyla farkları, sanatçıların eleştirel eser üretmesini sağlayan faktörler, eserlerde kullanılan dil ve gizlenen mesajlar analiz edilmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda sanatın siyasetteki önemi, sanatçıların demokratik süreçte üstlendikleri misyon ve sorumluluklar ve sanatçıların günümüz modern topluma katkıları tartışılmıştır. Araştırma sonucunda bu tartışmalar ışığında önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanatçı, Siyaset, Halk, Misyonerlik

Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü,
mek@yildiz.edu.tr

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 21.12.2015

DOI: 10.17550/aid.80340

Bu araştırma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nce desteklenmiştir. Proje No: 2014-08-02-GEP03

Abstract

It is quite commonly observed that artists also react to political events through their work in the process that enables them to express their emotions and thoughts. There are some other artists who have created works which are now among the most important ones of today's discourse of democracy. In this study, five works of art that stand out in the art history are analyzed in accordance with the pedagogical criticism method, which was detailed by Edmund Burke Feldman and Dr. Nihat Boydaş in their respective publications. The democratic processes which the artists went through, their differences with their contemporaries, the factors that led them to produce works of art that are of critical nature, the language used in their works and the messages hidden in these works are analyzed. In the light of the these discussions, the roles, responsibilities and mission of artists in democratical processes, the importance of artists in politics and their contributions to today's society are considered. Finally, some suggestions are made based on the conclusions drawn from all the discussions.

Keywords: Art, Artist, The People, Politics, Missionary

Problem Durumu

Demokrasi, antik Yunan'dan günümüze kadar tartışılmakta ve bilginlerce yorumlanmaktadır. İnsanın insan olma özelliğini ön plana çıkaran yasalar, hak ve eşitlik üzerine yapılan savaşlar ve yaşam kalitesini arttırmaya yönelik düzenlenen kanunlar demokrasinin ihtiyaçlar karşısında gösterdiği çabaları yansıtmaktadır. Platon'un demokrasi "*çok hoş bir siyasal düzendir, anarşik ve rengârenktir, eşit olanlara ve olmayanlara aynı şekilde, ayırım yapmaksızın, bir tür eşitlik atfeder*" sözünden de anlaşılacağı üzere demokrasi, yaşam kalitesinin artırılması için ihtiyaç duyulan gereksinimlerin karşılamasına yönelik çabaları barındırmaktadır (Erol, 2003:23). Demokrasinin gelişim sürecinin analizinde sanatçıların eleştiri ve katkılarının fazla olduğu görülmektedir. "Sanat, insani ve toplumsal varoluşa ilişkin birçok görünümün bilimsel metinlerde bulunamayacak en canlı temsilini, bilinçaltını, dip akıntısını, diğer bir ifade ile en gerçek yüzünü, yani gizleyip art alana itemediklerini barındırır" (Çağan, 2006:13).

Platon ve Aristo politika için; "Gerçek politika, yüksek pedagojidir, yüksek mimarlıktır ve politika bir çeşit sanattır" demişlerdir (Petrov, 1979:185). Demokrasiyle sanatın bağlantısını Dewey de incelemiştir. "Bir demokrasinin geleceğinin demokratik olması, çoğunluğun ileride azınlığa, azınlığın ileride çoğunluğa dönüşebilmesine bağlıdır. Bu doğrultuda Dewey, sanatı demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesi olarak ele almıştır (Bingöl, 2011:120). Dewey'in bahsettiği sanat, halkın takip ettiği ve inceleyebildiği eserler üretendir. Halkın izleyerek duygusal bağ kurabildiği sanat, demokrasinin destekçisi olmaktadır. Sanat eseri sadece izlenen, takip edilen ürün olmanın yanı sıra toplum içinde iletişim sağlayan unsur haline de gelmiştir. Bu özelliğiyle sanat eseri farklı insanların ortak noktası haline gelmektedir. Sanat eseri ile insanlar; toplumsal, kültürel, dinsel ve yerel farklılıklarla benzerlikleri öğrenebilir, bu sayede bilgi edinebilir ve birlikte yaşamının kurallarını oluşturabilmektedir. "Sanatın demokrasiye bir başka katkısı, katılımcı bir demokrasinin oluşumu için sağladığı zemindir" (Bingöl, 2011:120).

Sanatın, toplumların oluşmasıyla birlikte gelişmesinden ötürü, insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Avcılık ve toplamacılık döneminde insanlar mağara duvarlarına gündelik yaşamlarıyla ilgili resimler yaparak dönemlerinin özelliklerini yansıtmıştır. Böylece sanata ve sanatçılığa ilk adımlarını atmışlardır. Bundan dolaydır ki; tarihsel süreçler/olaylar/gelişmeler incelenirken aynı döneme ait sanat eserleri de incelenmektedir. Kısacası sanat eserleri, hikâyeler, masallar, müzikler ve el sanatları kendi dönemini yansıtmakta ve dönemle ilgili bilgi ver-

mektedir. “Sanat ve toplum arasındaki ilişki, herhangi bir topluma ait sosyolojik bir verinin doğruluğunu temin edecek ve aynı zamanda kısmi de olsa test edecek tamamlayıcı bir potansiyele sahip olmasından dolayı önemlidir. Çünkü en geniş anlamıyla sanat, belirlenmiş bir etkinlik olması nedeniyle, bütün diğer kurumlar gibi nihai noktada toplumsal, diğer bir ifade ile tarihseldir” (Çağan, 2006:14). Sanatçıların dönemsel gelişmelerini işlemesi de oldukça normaldir. Çünkü sanatçı da yaşayan bir varlıktır ve yaşadığı toplumdaki etkilenir. Sanatta toplumla birlikte doğar, gelişir ve yok olur. Sanat, yaşadığı toplumdaki beslenir ve toplumla iletişim sağlar. Toplumun ekonomik durumu, dini inançları ve geçirdiği savaşlar sanatı etkiler.

Sanatçı, isterse mesaj içeren eserleriyle toplumu ya da yöneticileri yönlendirebilmektedir. Propagandanın amacı da kamuoyunu etkilemek olduğu için propaganda sanatçısı olarak gruplandırabileceğimiz bu sanatçıların eserleri de izleyeni etkileyecek içeriğe sahiptir. Günümüze kadar propaganda aracı olarak yazılı, sözlü ve görüntülü iletişim modelleri kullanılmıştır. Plastik sanatlar, edebiyat ve sahne sanatlarına ait eserler göz önüne alındığında sanatçılara ait eserlerde bu modellerin tümünün kullanılabilirdiği görülmektedir. “Sanat çevresi aynı zamanda benzer bütün sanatsal içerikli faaliyetlerin içinde vuku bulduğu alanı; kurumları, kişileri, eserleri ve bunlar arasındaki eş zamanlı ilişkileri ve sanatın kendi özgün tarihini de kapsar” (Çağan, 2006:15). Edebiyat, sanat ya da sinema alanlarından hangisi olursa olsun tüm sanatçıların siyasi olayları eleştirebildikleri görülmektedir. Sanatçıların sadece kendi ülkelerine ait siyasi olayları eleştirmekle kalmayıp farklı kültür ve milletlere ait gelişmelere de tepki verebilir ya da destek olur. Propaganda aracı olarak kullanılan sanat eserleri de bazen bir mite dönüşebilmekte, bazen de sipariş eser olarak kalabilmektedir. Örneğin, 1830 tarihli Delacroix imzalı “Halka Yol Gösteren Özgürlük” isimli eser, sanatçının bilinen en önemli eseridir ve bir özgürlük simgesi haline de gelmiştir. Fransa’nın Amerika Birleşik Devletleri’ne hediye olarak gönderdiği Özgürlük Anıtı da bir sanat eserinden ziyade bir mit olarak değer görmektedir.

Propagandanın hizmet ettiği ve araştırmanın temelini oluşturan demokrasinin temelleri Antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Demokrasi söyleminin tartışıldığı bu dönemde kent devletleri şeklinde hüküm süren ve koloniler olarak yaşayan halkların her kentinde kendi meclisleri ve kendi kanunları hüküm sürmekteydi. Bu dönemde sanatçılar ise sadece din adamlarına ve soylulara hizmet etmekteydi. Bu da günümüze kadar ulaşabilen ve kent merkezlerinde ya da tapınak ve sunaklarda yer aldığı düşünülen; tanrılara, aristokratlara ve liderlere ait

heykellerin, mozaiklerin ve resimlerin bulunmasıyla anlaşılmıştır. Heykeltıraşlar saray duvarlarına ve lahitlere liderlerin savaşlardaki galibiyetlerini ve başarılarını işlemiştir. Bu eserler, yöneticilerle sanatçılar arasında yaşanan ortaklığın belgeleridir. Ortaçağ döneminde ise sanatçılar halka dini anlatan eserler üretmekle din adamlarına, krallara ve soylu ailelere hizmet etmeye devam etmiştir. Ortaçağın sonuna kadar sanatçılar ve yöneticiler arasındaki ortaklık daha sonra sanatçıların ifade özgürlüğünü kullanarak eleştirebildikleri eserleri üretmeleriyle bozulmuştur.

Rönesans dönemiyle dini baskının farkına varan halkın, özgürlük ve demokrasi arayışları dönemin yazar ve şairleri tarafından da destek görmüştür. Fransız Devrimi'ne kadar sanatçılar, halkı destekleyerek eserler üretmiştir. Francisco de Goya Lucientes'in eserleriyle başlayan bu süreç ile demokrasinin ve özgürlüğün ifadelerine yansıtılması sağlanmış ve sipariş eserlerin önüne geçilmiştir. Sanatçıların eserleriyle siyasi devrimlere neden olabileceği sadece Avrupa ile sınırlı olmayıp örneğin; Meksika'nın tarihinde de görülmektedir. Meksikalı sanatçılar devrimi tetikleyen ve halkı ayaklandıran duvar resimleri yapmıştır. Meksika'nın günümüzdeki modern yapıya ulaşabilmesinin temelinde sanatçıların emeği bulunmaktadır.

Propaganda sanatın güçlü olduğu diğer bir ülke ise Sovyet Rusya'dır. Clark'a göre, Sovyet Rusya'nın sanatı eserini propagandaya çevirdiği eserlerle ilgili "Toplumcu Gerçekçilik resim, roman ve filmlerde politik ideallerin kişileştirildiği erkek ve kadın kahramanlarla dolu bir dünya yaratmıştır. Yorulmak nedir bilmeyen cesur Kızıl Ordu askerleri, çalışkan okul çocukları veya kendini partiye adanmış eylemciler kusursuz bir vatandaşın örnek tavır ve davranışlarını sergilemektedir" (Clark, 2011:124). Benzer bir örnek ise Hitler hükümetidir. 1938'de doruğa çıkan propaganda içerikli afiş ve görseller ile halkı kışkırtan siyasi hareket ile II. Dünya Savaşı başlatılmıştır. Sanatın propaganda aracı olarak kullanılmasıyla elde edilebilecek en büyük başarı bu dönem gösterilebilir.

Propaganda aracı olan sanat eseri her zaman kötü amaca hizmet etmemiştir. Sanatçıların tarihsel süreçte gösterdikleri çabaların sonucuyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ile sanatın özgürlüğü, ifade özgürlüğü içinde değerlendirilebilmiştir. Bu sonucu doğuran neden sanatçının duruşu ve misyonudur. Bu misyona sahip sanatçılardan daha önce bahsedildiği gibi Francisco de Goya Lucientes, Delacroix ve Pablo Picasso Avrupa'da demokrasiye ve siyasi duruşlara destek veren eserler üretmişlerdir. Ülkemizde ise Cumhuriyet dönemi sanatçılarından Halil Dikmen ve Şeref Akdik demokrasi ve inkılaplarla ilgili konuları işle-

miştir. Eserlerin içindeki mesajlar ve izleyicide bıraktığı izler önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; sanatçıların demokratik süreçte üstlendikleri misyon ve sorumlulukları belirlemektir. Edinilen bilgiler doğrultusunda sanatın siyasetteki önemini ve sanatçıların günümüz modern topluma katkılarını vurgulamaktır. Bu genel amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

Alt Amaçlar

Sanatçıların yaşadıkları dönemde demokratik süreç nasıldır?

Sanatçıların çağdaşlarıyla farkı nelerdir?

Sanatçılara eleştirel eser üreten faktörler nelerdir?

Eserlerde kullanılan dil nasıldır?

Eserlerde gizlenen mesajlar nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın konusu “Sanatçı Gözünden Demokrasi” dir. Bu araştırmanın modeli tarama niteliğinde betimsel çalışmadır. Bu çalışmada beş sanatçı ve eserleri analiz edilerek yöntem ve mesajları araştırılmaktadır. Seçilen eserlerin analizinde Edmund Feldman’ın geliştirdiği ve Prof. Dr. Nihat Boydaş’ın “Sanat Eleştirisine Giriş” adlı kitabında yer verdiği ve dört aşamadan oluşan (betimleme-çözümleme-yorumlama-yargı) pedagojik eleştiri yöntemi kullanılmıştır^{1*}.

Bulgular ve Sonuçlar

Araştırmada beş sanatçı ve eseri analiz edilmektedir. Bunlar;

Francisco de Goya Lucientes – 3 Mayıs Kurşuna Dizilenler

Ferdinand Victor Eugène Delacroix - Halka Yol Gösteren Özgürlük

Pablo Picasso - Guernica

Halil Dikmen - İstiklal Savaşı’nda Mermi Taşıyan Kadınlar

Şeref Akdik - Millet Mektebi

1 Dört aşamadan oluşan eleştiri yönteminde; Betimleme (sanat eserinde ne görülyorsa tamamını listelemek), çözümleme (analiz), yorum ve yargı aşamalarından oluşmaktadır. Konu ilgili ayrıntılı bilgiye “Sanat Eleştirisine Giriş” adlı kitaptan ulaşılabilir.

Eserlerin seçiminde sanat tarihinde öne çıkan ve toplumunun demokratik gelişiminde önem arz eden seçkin eserler olmasına dikkat edilmiştir.

3 Mayıs Kurşuna Dizilenler Eserinin Analizi

Resim 1. Francisco de Goya Lucientes "3 Mayıs Kurşuna Dizilenler" 268x347 cm, 1814

Betimleme: Eserde, karanlık bir gecede silahlı insanlar (askerler) tarafından öldürülen bir grup insan yer almaktadır. Yağlıboya yöntemiyle yapılan tablonun sol alt köşesinde üst üste düşmüş iki ceset, hemen üstlerinde ellerini açıp bir şeyler anlamaya çalışan beyaz gömleklili bir genç ve gençle ölümler arasında yine silahlı kişilere bir şeyler anlatmaya çalışan beş adam yer almaktadır. Silahlı kişilerin önünde ise çevresine ışık saçan sarı renkte bir kuru vardır. Resmin ana karakteri olarak görülen beyaz gömleklili genç adamın sol tarafında ise manzara karşısında korkuyla yüzünü kapatmış, korkan insanlar bulunmaktadır. Figürlerin kıyafetlerinden köylü oldukları anlaşılmaktadır. Olay bir tepenin önünde gerçekleşmekte ve tepenin hemen arkasında ise bir şehir silüeti görünmektedir.

Çözümleme: Silahlı kişilere karşı ellerini havaya kaldırmış beyaz kıyafetli kişi bir şey açıklıyor gibi görünmektedir. Yanındakiler ise her an öldürülecekmiş korkusu ile tedirgin bir şekilde silahlı kişilere bakmaktadırlar. Silahlı kişilerin ise üstlerindeki kıyafetlerden asker oldukları anlaşılmaktadır. Eserde askerleri, silahları ve öldürülmek için sıraya dizilen kişileri ön plana çıkaran ise ortada duran ve içinde gaz lambası bulunduğu anlaşılan sarı kutudur. Kutudan çıkan ışıkla gecenin karanlığı aydınlanmakta ve olay daha iyi anlaşılmaktadır. Bir fotoğraf etkisine sahip olan eserde, olay tüm çıplaklığıyla sergilenmektedir.

Arkada bulunan şehir silüetiyle öldürülen insanların arasında ise bir tepe bulunmaktadır. İnsanların tepenin arkasına getirilerek öldürülmesinden, yaşanan trajedinin gizli yapıldığı anlaşılmaktadır. Figürlerin portreleri incelendiğinde endişe ve korku dolu ifadelerin daha fazla yer aldığı, bu yüzden olayın beklenmeyen ani bir infaz kararı olduğu düşünülmektedir.

Hem askerlerin hem de diğer kişilerin kıyafetlerinin ayrıntılarına bakıldığında kalın kabanların olmadığı, gömlek, yelek ve ceket gibi bahar döneminde giyilen kıyafetlerle resmedildiği görülmektedir. Ayrıca tepenin ışıkla aydınlanan yüzeylerinde açık yeşil renginin sık görülmesi, çimenlerin yeni yeşerdiğini ve olayın yine bahar döneminde yaşandığı anlaşılmaktadır.

Yorumlama: Kurşuna dizilen kişiler şehirden uzaklaştırılarak bir tepenin arkasına götürülmüş ve orada öldürülmüştür. Goya, bir katliama şahit olmuşçasına o anı tüm ayrıntılarıyla resmetmiştir. Askerlerin duruşları, sırtlarındaki bohçaları, kullandıkları tüfekler ve şapkaları tamamıyla olayın geçtiği dönemi tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir.

Petrov, Ressam Goya'yı asi sanatçı olarak tanımlamasını şöyle açıklar “insan budalalıklarının ve pisliklerinin, insanların sefaletlerinin çirkin yönlerini ve rezaletlerini beğendikleri ve sevdikleri için değil, tamamıyla tersine; bunları beğenmedikleri, sevmedikleri –ve hepsinden... benzerlerinden de ayrı ayrı nefret ettikleri- için, bunları tablolarına konu yapmışlardır” (Petrov, 1979:185).

Goya'nın çirkinlikleri resmetmesi için Petrov ayrıca “hayatın pisliklerinden, iğrenç olaylarından ve insanların akılsızca davranışları ile başkalarına yaptıkları kötülüklerden nefret ettikleri için, isyancı sanatçılar ve bunlardan bilhassa Goya ve ötekiler; bu kişileri ve onların tutumlarını, yaptıkları resimler ve tablolar da halkın ve toplumun gözleri önüne sermişlerdir.” şeklinde açıklama yapmaktadır (Petrov, 1979:188). Böylelikle de insanlara; “gözleri, gerçekleri ruhları, güzeli ve hayatın çeşitli olaylarını doğru değerlendirme yetisini kazanmamış sizler; günlük yaşantılarınız içinde, etrafınızdaki ve bulunduğunuz her yerdeki çirkinlikleri, uygunsuzlukları ve kötülükleri görmeye...” (Petrov, 1979:188).

Goya, tabloda soyutlama, öykülememe ya da sadeleştirmeye gitmeyerek yaşananları tüm çıplaklığıyla resmetmiştir. Tablo, 3 Mayıs 1808 gecesi yaşananların gösteren fotoğraf niteliğindedir. Fransa'nın İspanya'yı işgal etmesiyle başlayan olaylar serisinin bir kesiti olan tabloda Goya, Fransız askerlerin işgal ettikleri şehirlerde yaşayan halktan tutukladıkları kişileri Madrid'in girişindeki tepelerin

ardında kurşuna dizilmesini anlatmıştır. Halkın çaresizliği ve isyanı tabloda gözler önündedir.

Eser, olayın yaşandığı günden altı yıl sonra yapılmıştır. Eserin bu kadar geç bir sürede yapılmasının nedeni ise eserde resmedilen olayın bir isyanı tetiklemesidir. Kaynaklara göre isyanlar 3 Mayıs 1808 yılında yaşanan ve eserde de resmedilen olayla başlayıp, altı yıl boyunca devam etmiş ve Fransa'nın geri çekilmesiyle son bulmuştur. Altı yıl süren isyanların ardından Joseph Bonaparte tahttan çekilmiş ve İspanya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanmıştır. 1814 yılında İspanya'nın özgürlüğünü kazanmasıyla son bulan olayların ardından Ressam Goya'da İspanyol halkın özgürlük mücadelesindeki çileleri unutturmamak için bu eseri yapmaya karar vermiştir. İspanyol olan Goya, eseriyle İspanya'nın özgürleşme sürecine destek olmuştur.

Saray ressamlığına da atanan ve sanat istidadı ile ustalığı kral tarafından da çok beğenilen Goya; saray için çalışırken; aristokratlarla kiliselerden de çok sayıda siparişler alıyor; sıkı ve yorucu çalışmalar yapmak zorunda kalıyordu. Bu sanatçı büyük ressam Millet gibi fakir değildi. Onun her şeyi vardı... mutlu yaşıyordu... Fakat, kişisel mutluluğu; hayatın hemen her alanında gördüğü bozukluklar ve düzensizlikler yüzünden günden güne bozulmaktaydı. Artık insanların uğratıldıkları haksızlıklara tahammül edemez olmuştu... (Petrov, 1979:182).

Goya, ayrıca “Su taşıyan Kadın”, “Sokak Bileyicisi”, “Ulusal Beşikler”, “Boğa Güreşleri” adlarını verdiği tablolar yaptı. Bu tabloları ile Goya; zihnini gün gece meşgul eden şu düşüncelerini anlatmak istemiştir: “Ulusun omurga kemiği olan milyonlarca insanlar, geniş halk yığınları; gerek yoksulluk ve gerekse ruhsal bozukluklar ve çöküntüler nedeniyle ne halde, nasıl, nelerle ve nerelerde yaşıyorlar?... Hayatlarını nasıl sürdürüyorlar?... Buna dikkat ettiniz mi hiç?!...” (Petrov, 1979:188). Goya'nın aristokrat kitleye ve kraliyete karşı sergilediği tutum -çağdaşlarının saraya hizmete devam etmesine karşın- cesaret dolu ve takdire değerdir.

Yargı: İnsan, batı sanatında ilk kez böylesine acımasız bir gerçeklikle, insandan çok hayvan yanıyla gösteriliyordu. Bu gerçekliği Goya kral ailesinin resimlerini yaparken bile elden bırakmaz. Bu resimler temsili yapıtlardı ve bunları yaparken sanatçının, saray törelerinin büsbütün dışına çıkması olanaksızdı... Goya'nın gerçekliği içinde representasyon sadece biçimde kalır; kral ailesi, boyalı pudralı yüzleri, ipekli dantelli giysileriyle etkin bir gücün taşıyıcısı olmaktan çok, kuklaları andırır (İpşiroğlu, 2009:152).

İspanyolların çektiği çileleri ve direnişleri tüm açıklığıyla tuvale yansıtan Goya, çağdaşlarından farklı bir misyon üstlenerek, ekonomik destek aldığı aristokratların siparişlerinin aksine köylünün direnişini resmetmiştir. Çağdaşı olan sanatçıların sipariş üzerine savaş sahnelerini resmetmesi ise her toplumda görülmüştür. Goya'nın sergilediği cesarettten önce sanatçılar gerçek hikâyeden uzaklaşarak istenileni –siparişi verenin istekleri- resmetmişlerdir. Yani bu resimler, krallar ve yöneticiler tarafından resmedildiği için eserlerde tarihsel gerçekler dışında sadece ücreti veren kişinin kahramanlık öyküleri resmedilmiştir. Goya'nın cesurca halkının yanında bulunması ve halkın çektiği sıkıntıları resmetmesine karşın, Napolyon'un kardeşinin başkahraman olduğu bu olaylarda, Fransa'da ise sanat propagandası hüküm sürmekteydi. Napolyon'un savaşlardan büyük kayıplar yaşamasına rağmen verdiği siparişleriyle, Fransız ordusunun savaşlarını anlatan görkemli tablolar yapılarak, aristokrat ailelere sergilenmekteydi. Savaşlar için bütçe desteğinde bulunan aristokrat ve zengin aileler, sergiler ile daha kolay ikna edilmiştir.

Sanat eseriyle halkı yönlendirme Napolyon'un sıkça kullandığı bir yöntemdir. Özellikle Mısır'a yaptığı ve Fransız tarihinde en büyük kayıp olarak kalan seferin dönüşünde Napolyon yine sanatçıların hayal gücüyle yapılan tablolarla destekçilerini kandırmıştır. Goya ise bu eseriyle çağdaşlarından farklı olarak güçlü olanı, işgalciyi ya da kralı değil, direniş gösteren ve haksızlığa uğrayan köylüyü betimleyerek sanat tarihinde bir ilke imza atmıştır. Goya, halkının özgürlük mücadelelerine sadece bu eserle destek olmakla yetinmeyip daha sonra da “Savaşın Felaketleri”, Barış Dükü” gibi eserlerle de mücadelelere bağımsızca desteğe devam etmiştir. Günümüzde “3 Mayıs Kurşuna Dizilenler” tablosu Madrid'deki Prado Müzesi'nde sergilenmektedir.

Halka Yol Gösteren Özgürlük Eserinin Analizi

*Resim 2. Ferdinand Victor Eugène Delacroix "Halka Yol Gösteren Özgürlük"
260x325 cm, 1830*

Betimleme: Tablonun sağ ortasında sağ elinde bayrak, sol elinde tabancayla ileri doğru koşan yarı çıplak bir kadın ve yanında elinde silah olan bir çocuk bulunmaktadır. Kadının başında ise bir başlık görülmektedir. Bu başlık kırmızı renkli, koni biçiminde ve tepesi kıvrımlı bir başlıktır. Kadının sol arkasında ise elinde tabancası, üstünde temiz kıyafetleri ve şapkasıyla aristokrat olduğu anlaşılan bir adam ve hemen arkasında heyecanla koşan elleri silahlı köylü erkekler bulunmaktadır.

Tablonun alt kısmında yerde yatan ve ölü olarak resmedilen figür, ayağı kalkmaya çalışan bir kadın ve erkek figürü, aralarda ise yıkıntıya benzeyen taşlar yer almaktadır. Gökyüzü ise bulutlu ve koyu bir renktedir. Gökyüzünün tek aydınlık kısmı ise koşan kadın figürünün arkasında yer almakta ve elindeki bayrağın beyaz rengiyle gökyüzünün ışığı aynı yerde bulunmaktadır.

Çözümleme: Tabloda simgeler önemli yer tutmaktadır. Özellikle kadın figürünün başında frigya başlığının bulunması ve göğüsleriyle bacağına açık olması en çar-

pıcı simgelerdir. Frigya bilindiği gibi antik çağda Frigya halkının kullandığı bu başlık, bağımsızlığı ve özgürlüğü temsil etmektedir.

Tablonun zemininde ise koşan figürlerin ayakları altında kalmış cesetler – öldürülmüş insanlar- bir savaş ortamını hissettirmektedir. Figürlerin arkasında ise duman bulutları arasında kalmış yanan ve yıkılmış bir şehir görüntüsü resmedilmeye çalışılmıştır. Eserde sisli ortam oluşturularak hem olayın yeni yaşandığı hissi yaratılmış hem de izleyicinin dikkatinin evlerdeki ayrıntılara kayması engellenmiştir. Bu sayede resmin merkezinde yer alan figüre ilginin artması sağlanmıştır. Özellikle kadının koşarken elinde taşıdığı Fransa bayrağındaki renklerin canlılığı ve ışığın merkezinde yer alması ise gözleri oraya çekmekte ve bayrağı daha çarpıcı hale getirmektedir. “Işğın kullanılışında Delacroix’e yol gösteren, başta Rembrandt olmak üzere, Barok ustaları oluyor” (İpşiroğlu, 2009:152).

1830 yılında yapılan tablo olayın karmaşasını gözler önüne sermektedir. Kadının yanında koşan eli tabancalı çocuk ülkenin yoksul köylü grubunu, kadının solunda yer alan eli tüfekli ve başında silindir şapka bulunan adam ise burjuva sınıfını temsil etmektedir. Eserdeki bu ayrıntıda farklı gelir grubuna mensup iki kişi ile farklı grupların ortak bir amaç için bir araya gelebildiği ve yürüdüğü vurgulanmaktadır.

Resimdeki tüm figürlerin yüzlerinde bağırs, isyan ve başarı ifadeleri görülmektedir. Resmedilen sahnede çatışma anı gösterilmekte ve ellerindeki silahlarla koşan kalabalık grubun farklı bir grubu kovaladıkları ya da savaştıkları kişileri püskürttükleri ima edilmiştir.

Yorumlama: Delacroix’nin geçmişe ve yabancı kültüre olan bağlılığı, üslubu bunda ve renk duyarlığında da kendini belli eder. Kuzey Afrika çini ve halılarından etkilenen ilk sanatçı o olmuştur (İpşiroğlu, 2009:151). Delacroix, eserde kadın figürünü ön plana çıkararak mitolojik kahramanlar olan amazonlara gönderme de bulunmaktadır. Kadın figürünün kıyafetleri ve yarı çıplaklığı da bunu doğrulamaktadır. Berger, çıplak kadınların temsil edildiği sanat eserlerinde her zaman olmasa da genellikle giyinik erkeklerin bulunduğunu ya da hiçbir erkeğin bulunmadığını, fakat bu durumda örtük biçimde de olsa bir erkeğin, çerçevenin dışında giyinik olarak duran imfgenin sahip-seyircisi erkeğin bulunduğunu hatırlatır (Lepperd, 2009:286). Ayrıca kadının diğer önemli simgesi de daha önce belirttiği gibi frigya başlığıdır. Frigya’nın Antik Yunan döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Fransa’da isyanın yaşandığı dönemde kadınların frigya takmadıkları bilindiği için ressamın esere gizli mesajlar yüklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Delacroix’nin Yu-

nan kültürüne olan hayranlığı da diğer eserlerinden bilinmektedir. Kadının başında bulunan frıgya ile esere özgürlük mücadelesi mesajı gizlenmiştir.

Delacroix'in kadın figürünü ön plana çıkarması 20. yy'da da devam etmiştir. Özellikle ikinci dünya savaşı döneminde hazırlanan posterlerde çalışan ve savaştan kadın figürü önem kazanmıştır. "...kadınları "çoğunlukla"; iş tulumları içinde çalışırken gösteren posterler, hedef kitle gruplarına göre özellikleri belirlenmiş figürlerden ve milli işgücüne dâhil olmayı öğütleyen alt metinlerden oluşmaktadır." (Boyras, 2015:435). Sanatçı Rops kadın için "kadın toplumun ve insanlığın çok güzel kokulu bir çiçeğidir... ve hep böyle kalmalıdır. Güzel bir kadın yüzü sanatçıya ilham kaynağıdır ve hep böyle devam etmelidir... kadın, birey ve toplum için müstesna bir eğitsel rol oynamalıdır" demektedir (Petrov, 1979:155).

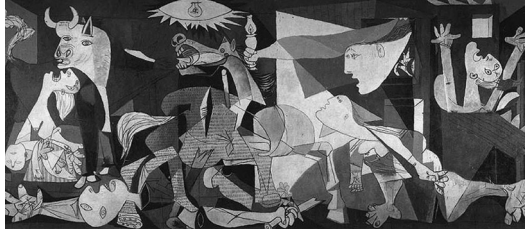
Delacroix'in eserindeki diğer ayrıntı ise kadın figürünün sağında ve solunda bulunan iki figürdür. Üstünde beyaz gömlek ve yelek bulunan çocuk köylü sınıfını, silindirik şapkalı ve pardösütlü adam ise aristokrat sınıfı simgelemektedir. Dik ve kararlı duruşu da yine aristokratların tablolarında her zaman resmedildikleri görüntülere benzetilmiştir. Figür koşmamakta, sanki resmedildiğini bildiği için sanatçıya poz vermektedir. Fransa'nın yönetiminde bir araya gelmeyen bu iki sınıf ilk kez bir eserde bir araya getirilmiş ve ülkenin özgürlük mücadelesinin ortak amaç olarak belirtildiği görülmektedir. Yerden kalkmaya çalışan figürler de aynı amacı güçlendirmek için çizilmişlerdir. Resmin önündeki ölü figürler ise bu amaç için kaybedilen insanları betimlemektedir.

Yargı: Delacroix'in eseri bir yıl sonra sergilenince tartışmalarda beraberinde gelmiştir. Kadının yarı çıplak olması eleştirinin kaynağını oluşturmuştur. Eserin içerdiği mesajlar incelendiğinde yapıldığı dönemi yansıttığı ve halkın yaşantısına yer verildiği görülmüştür.

Romantizm akımının öncülerinden olan Delacroix'in siyaset içeren ilk eseri bu olmamıştır. 1824 yılında yaptığı "Sakız Adası'nda Katliam" sanatçının ilk eleştirel eseridir. Delacroix'i Goya'dan ayıran özelliği ise yaptığı eserler, bulunduğu ülkenin siyasetçilerini eleştirel nitelikte olmayıp beğenilerini kazanabilmiştir. Özellikle ilk eseri olan "Sakız Adası'nda Katliam", Fransa'da popüler olan Yunan ayaklanmalarını konu almıştır. Delacroix, yaşadığı ülkedeki siyasi politikaları eleştirmenin dışında, ülkesinin müdehale ettiği ya da desteklediği ülkelerin siyasi sorunlarını da resmetmeyi tercih etmiştir. "Sakız Adası'nda Katliam" adlı eseri bunun en önemli kanıtlarından biridir. Çünkü Fransızların teşvikiyle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanarak bağımsızlık isteyen Yunanlıları Delacroix'in eserinde konu edinmesi, yöneticilerin ve aristokratların oldukça hoşuna gitmiştir. Bu yüzden Delacroix sadece bu eserlerle kalmayıp Fransız Devleti'nin hoşuna gidecek, Osmanlı Devleti'ni ve kültürünü konu alan başka eserlerde yapmıştır. Daha sonra ise Fransızların

Cezayir’i işgal etmesiyle, özellikle de devletin isteği ve desteği sonucu Cezayir’e gitmiştir. Delacroix, Cezayir’de yaşamının geri kalan kısmında siyasi içerikli resimlerden ziyade, yerel halkın özelliklerini ve günlük yaşamlarını konu alan eserlere yoğunluk vermiştir.

Guernica Eserinin Analizi

Resim 3. Pablo Picasso "Guernica" 349x776 cm, 1937

Betimleme: Eser 7,76 m eninde ve 3,49 m boyunda dikdörtgen bir yapıya sahiptir. Eserin yüzeyinde bulunan figürler kübizmin özelliğinden dolayı parçalanarak yerleştirilmiştir. Eserin sağında ellerini yukarı kaldırmış çığlık atan bir kadın, arkasında bir pencere ve alevler yer almaktadır. Hemen yanında karanlıktan çıkan ve endişeli ifadesi olan bir kadın başı, üstünde ise elinde gaz lambası olan bir bir kol görülmektedir. Altta ise göğüsleri açık bir kadın bulunmaktadır. Kadın eserin orta üst kısmında yer alan lambaya doğru bakarak yürümektedir. Lambadan dolayı olayın bir odanın içinde resmedildiği anlaşılmaktadır. Lambanın hemen altında ve eserin ortasında ise mızrakla vurulan ve acı çeken bir ifadeye sahip at figürü yer almaktadır. Atın ayaklarının altında ise elinde kırık kılıcıyla bir erkek yerde yatmakta ve acı çektiği anlaşılmaktadır. Bu figür yaralanarak attan düşen bir askeri simgelemektedir. Resmin solunda ise elinde ölü bebeğiyle çığlık atarak ağlayan bir kadın ve arkasında bir öküz bulunmaktadır. Resimde bir kapı görülmekte ve mekânın başka bir mekâna bağlandığını simgelemektedir.

Çözümleme: İşığa bakarak ilerleyen kadının bakışlarının boş olması, yerde yatan ölmüş askerin kılıcında bir çiçeğin filizlenmesi, bebeğinin öldürülmesiyle çılgına dönmüş bir annenin acıyla çığlık atması ve yangından kaçan figürün bulunması eserde ölümü, acıyı, şiddeti ve çaresizliği yansıtmaktadır. Eserde bir at bulunması ve at figürünün tam resmin ortasına yerleştirilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. At figürü bağlılığı ve sadakati simgelemektedir ve Guernica köyüne yapılan bu baskınla güvenin yıkıldığı vurgulanmıştır. Çünkü İspanya'nın iç savaşı sırasında Almanya'nın İspanya'daki Guernica şehrini bombalaması ve bine yakın

insanın hayatını kaybetmesini konu alan bir betimlemedir.

Yorumlama: Eser tüm içeriğiyle savaşın gerçeklerini gözler önüne sermektedir. Picasso'nun Guernica'ya düzenlenen saldırıya beslediği öfkeyi açık bir dille ifade edebildiği görülmektedir. Picasso'nun bu eseri yapma nedeni ise Goya ve Delacroix'e ait incelenen diğer eserlere göre farklıdır. Eserin yapılış nedeni; 1937 yılında Paris'te düzenlenen Dünya Sanat Fuarı için İspanya Hükümeti Picasso'dan bir duvar resmi sipariş etmiştir. Bunun üzerine Picasso, "Guernica" tablosunu yapmıştır (Wikipedia, 2012). Tablo ölçülerinden dolayı da anıt resim özelliği taşımaktadır. Sipariş olarak yapılmasına karşın konusu sanatçının tercihine bırakılmıştır. Eser büyüklüğüyle ve içeriğiyle 1937 yılında büyük ses getirmiştir. Picasso'nun on beş günde yapımını tamamladığı eserin benzer boyutlarda altı eskizi daha bulunmaktadır.

1937 yılında, Mayıs başından Haziran sonuna kadar Picasso tam 45 taslak yapmıştır. Ana öğeler daha ilk eskizlerle birlikte belirlemeye başlar: boğa, ışık taşıyan kadın, at. Picasso bu tuvalinde evrensel bir dramı dile getirmektedir: savaşın, gözü kara şiddetin, ölü çocukların, gözyaşı döken anaların dramı. Bütün bunları dile getirebilmek için, Picasso yine kendi dünyasından yola çıkmış ve Corrida'nın iki figürünü, atı ve boğayı 'hoyratlığın ve karanlığın' simgeleri olarak kullanmıştır. Renklerin genel havası bir yas anını çağırır. Picasso bilinçli olarak yalnızca siyah, beyaz ve gri kullanmıştır. Biçimler, çok daha çarpıcı olmaları için düz, yalın ve bir afişte yer alıyorlarmışçasına basitçe çizilmişlerdir (Bouchet, 2004:97).

"Ölmüş bir çocuğunun ardından ağlayan ana, Pieta'yı; lambalı kadın, Özgürlük Anıtı'nı anımsatır. Bir elinde kırık bir kılıç taşıyan savaşçı ise, kahramanca savurmanın alışlagelmiş bir sembolüdür. Alevler içindeki kadın, kendini yeterince anlatabilen bir görünümde. Korku saçan boğa, karanlığı ve kötülüğü simgeler. Can çekişen at acaba can çekişen İspanya'nın ta kendisi değil midir? (Petrov, 1979:145)"

1930'lardan önce; politika ile ilgilenmeyen Picasso; bu dönemde, İspanyol Kurtuluş Savaşı sırasında; kendini Loyalist'lere bir yaklaşım içinde buldu. Paris Uluslararası Fuarı'nın, İspanya Pavyonu için yaptığı duvar Guernica'dır (Petrov, 1979:145). Picasso için esere konu olan saldırıya tepki verebilecek daha iyi bir mekân ve fırsat olamazdı. Sanat fuarı olduğu için Avrupa'nın her bölgesinden zengin insanların ziyaretine açık olacaktı. Üstelik ziyaretçiler arasında saldırıyı düzenleyen Nazi yandaşları da olmuştur. Yaptıkları soykırımı sanat camiasında en önemli fuarda bir anıt resme dönüşmüş olarak gören Nazi yandaşlarına daha büyük ve

etkili bir tepki verilemezdi. Hiçbir uluslararası ceza ya da devletlerarası karar ve tepkiler “Guernica” tablosunun yarattığı etki kadar büyük olmamıştır (Wikipedia, 2012). Eser Delacroix’in eseri gibi fazla mesajlar içermekten ziyade Goya’nın eseri gibi olayı tüm çıplaklığıyla resmetmiştir. Üstelik Goya’nın eseri bir fotoğraf hissi verirken, Picasso daha da trajik öğeleri bir araya toplamaya çalışmıştır. Ölü bebeğini kucaklayıp acıyla çılgın adan bir kadınla, alevlerin arasında yanarken çılgın atan bir kadının ya da savaşırken ölen bir askerin çektiği acıyı aynı eserde bir araya getirebilmesi Picasso’nun tüm yaşanan kötü olayları tek eserde toplamaya çalıştığının delilidir.

Katliamların en korkuncuna, Picasso belki de daha önce bir örneği yapılmamış bir tabloyla, tabloların en şiddetlisiyle, en yıkıcısıyla yanıt vermiştir. İğrençliğin, budalalığın eli kanlı, kör bombacısına, Picasso, gözlerini faltaşı gibi açarak bir kezzap bombasıyla yanıt vermiştir (Bernadac ve Bouchet, 2004:95). İzleyicinin esere bakarken Guernica köyünde yaşanan acıların tamamını hissedebilmesi Picasso için önemliydi. Bu yüzden anıt eser büyüklüğünü tercih etmiştir. İzleyeni eserin içine çekebilmesinin bir nedeni de eserin büyüklüğüdür. Çünkü kiliselerdeki tüm etkileyici eserler büyüklüğüyle de dikkat çekiyordu. Picasso’da bu özelliği başarılı bir şekilde kullanmıştı. Fakat kendinden önceki ressamı gibi tabloda yüzlerce figürle doldurmayıp, izleyiciye sadece altı figürle baskını anlatmıştır. Guernica’dan önce yapılmış böyle büyük ebatlardaki yapılan diğer tablolar genellikle dini ve mitolojik ve savaş konularını içeriyordu. Fakat yüzey büyüdükçe figürlerde sayıca çoğalmaktaydı. Hatta bazı dini eserlerde hem yeryüzü hem de gökyüzünde olan olaylar aynı eserde toplanıyordu. Picasso’da Guernica adlı eserini planlarken bunlara göndermede bulunmuştu fakat kendi tekniği ve ustalığı ile eserine bir farklılık katabilmiş ve Guernica isimli eser bir anda en ünlü eserler arasında yerini alabilmiştir.

Yargı: Guernica baskını eserin sergilenişine kadar sadece İspanyolların ve Almanların bildiği bir olay iken, Picasso’nun eseri sergilemesiyle tüm dünyanın öğrendiği bir vahşet olarak tarihte yer edinmiştir. Günümüzde yüzlerce kaynakta yer edinerek genç kuşaklara kadar aktarılan Guernica baskınının unutulmamasında Picasso’nun eserinin önemi büyüktür.

“Guernica’nın sahibi ve konumu ilk sergilenişinden itibaren politik çıkarlara göre belirlenmiştir. Tartışmayı, Franco yönetimi sona ermeden resmin İspanya’ya girmesine karşı çıkan Picasso başlatmıştır... Resim, 1939 yılından 1981 yılına kadar müzenin modernizm tarihi bölümündeki koleksiyonunun değerli bir

parçası olarak New York Modern Sanat Müzesi'nde yer almıştır" (Clark, 2011:54). Clark'a göre resmin nereye teslim edileceği tartışması yıllarca devam etmiş sonunda resmi Bak Milliyetçi Partisi'ne göre "Madrid hükümetince gerçekleştirilen tuhaf bir kültür hırsızlığı sonucunda" 1981 yılında Prado Müzesi almıştır. Başbakan Adolfo Suarez'e göre, resmin Prado'ya gelişi, ulusal uzlaşmanın bir simgesi ve gala resepsiyonunda ortaya çıkan bir çok politikacı için önünde fotoğraf çektilme şansı yaratmıştır. Resmin kartpostalları ayrılıkçı bir havanın bulunduğu Bask bölgesindeki birçok bar ve kafeyi hala süslese de, resim daha sonra Madrid'deki Reina Sofia Ulusal Müzesi'nde özel bir odaya yerleştirilmiştir (Clark, 2011:54).

Eser günümüzde savaş karşıtlığının bir sembolü olarak, New York'taki Birleşmiş Milletler binasında Güvenlik Konseyi salonunun girişinde (eserin röprodüksiyonu) yer almaktadır. Clark'a göre "Sonuç olarak Guernica herhangi bir imgenin politik anlamının hiçbir zaman durağan olmadığını ve her zaman kendinden kaynaklanmadığını göstermiştir. Yine de birçok ülkede özellikle fotoğrafları yoluyla hala faşizm ve savaş karşıtı direnişin sembolüdür" (Clark, 2011:54). Bu yüzden eser başarılıdır.

İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar Eserinin Analizi

Resim 4. Halil Dikmen "İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar" 1933

Betimleme: Eserde altı kadın ve iki çocuk görülmektedir. Tüm figürler ileri doğru ilerlemektedir. Kadınların tümü başörtülü ve uzun kıyafetler giymiştir. Tüm kadınların sırtında mermi vardır ve mermi çoğunlukla taşımaktadırlar.

En sağda bir kadın, sırtında üç mermisi ile hemen arkasında bir küçük kız ve ipini eliyle tuttuğu bir öküz görülmektedir. Daha arkada yine sırtında üç mermi taşıyan başka bir kadın ve öküzün yanında yalınayak bir erkek çocuk ve omzunda bir mermi görülüyor. Tablonun tam ortasında diğer figürlere oranla daha büyükçe resmedilmiş bir kadın, sırtında üç mermisi, sağ eli havada ve ileriye işaret ediyor

ve kadın kafasını sola çevirmiş arkasından onu takip eden kadınlarla konuşuyor. Arkadaki üç kadın ise sırtlarında üçer mermi ile bu kadını takip ediyor ve onunla konuşuyorlar.

Çözümleme: Tüm kadın figürleri iri ve heybetli resmedilmiştir. Kadınların üçü ve erkek çocuk yalın ayak yürümektedir. Arkada ağaçsız, dik dağlar ve dağların arasında bir köy görüntüsü bulunmaktadır. Gökyüzü karanlık olmasına rağmen figürler sağ üst köşeden güçlü bir ışıkla aydınlanmaktadır. Figürlerin elbiselerinin kıvrımları çok keskin olup, renk tonlamaları pürüzsüzdür. Mikalenjelo'nun resimlerini andıran kumaş çizimlerinde Rönesans etkisi hakimdir. Figürlerin taşıdıkları cephaneliklerden ise savaş konulu bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Konu savaş olmasına rağmen kadınların kıyafetleri temiz ve düzgün görülmektedir. Bu kadınlar idolleştirilerek dönemin kadınlarının savaştaki etkisi ve gücü vurgulanmıştır. Figürlerde bulunan çizgiler ile dağlardaki kıvrımlar birbirini tamamlamış, resmin yüzeyi eşit bölümlere ayrılmıştır. Bu yüzden resimde yatay ve dikey çizgilerin yanı sıra çapraz çizgilerde görülmektedir.

Yorumlama: “İstiklal Savaşı’nda Mermi Taşıyan Kadınlar” isimli eserde siperde savaşan askerlere mermi ve malzeme taşıyan kadınlar konu edilmiştir. Resim İstiklal Savaşı’nı anlatmaktadır. Kadınların kaslı ve iri yarı vücutlara sahip olması Türk kadınının gücünü temsil etmektedir. Dik ve geçilmez dağlar ise savaş sırasında yaşanan ciddi sorunları simgelemektedir. Kadınların yalınayak yürümesi ve çocuklarında malzeme taşınması savaş süresince tüm halkın askerlere destek olduğunu anlatmaktadır.

Halil Dikmen’in eseri sergilediği dönem eleştirmenlerce Delacroix’in “Halka Yol Gösteren Özgürlük” eserinden esinlendiği yönünde eleştiriler gelmiştir. Halil Dikmen’in 1927 yılında Paris’e eğitim almak için gittiği düşünülürse eseri görüp etkilenmesi olağan karşılanmaktadır (Koloğlu, 1992:56). “Halka Yol Gösteren Özgürlük” eserinden esinlenme olduğu eserin ortasındaki ana karakter olarak görünen kadın figürüne bakınca anlamak oldukça kolaydır, fakat resmedilen hikâyenin birbirine benzemesi önemli bir detaydır. Çünkü Fransız İhtilali’nin Fransa’nın tarihindeki önem kadar Kurtuluş Savaşı sonucu da Türkiye Cumhuriyeti için o kadar önem arz etmektedir.

Çanakkale destanının yüzüncü yılını kutladığımız bu dönemde yapılacak her sanatsal eser de “Halka Yol Gösteren Özgürlük” eserinin önemini daha da arttıracaktır. Çünkü tarihsel bilgiler ışığında savaşın sadece erkek askerler arasında olmadığı ve savaş hazırlığından itibaren kadınlarında görev aldığını bilmekteyiz.

Askerlerin üniformalarından yiyecekleri yemeklere kadar kadınlar görev almıştır. Savaşın zor geçtiği anlarda ise kadınlar savaş malzemelerini taşımış, hatta siperlerde düşmanla çatışmışlardır.

Halil Dikmen kadınların savaş sonrası kazanılan başarının ardında yatan kahramanlar olduklarını belirtebilmek için sadece kadınlardan oluşan bir resim yapmıştır. Delacroix'in eserindeki kadın kahraman aslında Fransız ihtilalinde kadınların rol üstlendiklerinden ziyade Yunan mitolojisinden öykünme daha ağır basmıştır, fakat Halil Dikmen'in eserindeki kadınların hikâyesi ise gerçektir. Halil Dikmen'e kadınları ön plana çıkaracak bir resim yapabilme cesaretini ise Delacroix'in eserinden aldığı söylemek yanlış olmayacaktır. Üstelik "Halka Yol Gösteren Özgürlük" eserinin Türkiye'de sergilendiği düşünülürse Halil Dikmen'in gösterdiği cesareti de hatırlamak gerekmektedir. Atatürk'ün Cumhuriyet'i ilanıla sanatçılara destek olduğu ve eserlerini halka açık alanlarda da sergileyebilmeleri için imkan yarattığı ise önemli bir gerçektir. Halil Dikmen'de bu uygun ortamı değerlendiren bir sanatçıdır.

Yargı: Halil Dikmen devlet desteğiyle yurt dışında (Fransa) geri döndüğünde önemli sanat kurumlarında yöneticilik yapan ve eserler üreten sanatçının tablo da savaşı konu alması olağandır. Çünkü cumhuriyetin kurulduğu yıldan sonra Atatürk'ün hızla gelişmeye ve endüstrileşmeye önem verdiği bilinmektedir. Aynı zamanda sanat kurumları da açarak sanatçıları halkla bütünleşmeleri için çaba göstermiştir. Bu çabaların en önemlisi şehir merkezlerine anıt heykellerin yapılması ve sanat sergilerinin düzenlenmeye başlanmasıdır.

Resim ve Heykel sanatının gelişmesi üzerinde... tesirli olan, büyük Atatürk'ün sanatı teşvik eden sözleridir. Bunların en meşhurunu da, 1927 yılında, Çankaya Köşkü'nde söylemişti: "Hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hatta reiscumhur olabilirsiniz... Fakat sanatçı olamazsınız... Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim" (Güvenli, 2007:216).

Cumhuriyet'in kurulmasında yaşanan zorlukları belgeler niteliğindeki eseri Halil Dikmen 1933 yılında sergilenmiştir. Ayrıca dönemin sanatçıları hükümet tarafından teşvik edilerek yurt içi gezileri düzenlenmiştir. 1942'ye kadar dört büyük yurt gezisi düzenlenmiş ve yapılan eserler Ankara'da Halk Evi'nde (Ankara Resim Heykel Müzesi) sergilenmiştir. "İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar" isimli eser şimdi Ankara Resim Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır.

Millet Mektebi Eserinin Analizi

Resim 5. Şeref Akdik "Millet Mektebi"

Betimleme: Eserde sırtı dönük beş kadın ve bir çocuk görülmektedir. Kadınlardan ikisi ayakta üçü oturuyor durumdadır. Kadınlardan dördü örtülü ve yerel kıyafetleriyle, biri ise modern tarzda giyinmiştir. Modern görünümlü kadınla birlikte yerel kıyafetli bir kadın duvarda asılı duran tahtada yazı yazmaktadırlar. Diğer oturan üç kadın ise onları izlemektedir. Tüm kadınların ellerinde de kitap bulunmaktadır. Duvarda bir yazı tahtası, tahtanın bir yanında soba ve diğer yanında da harita bulunmaktadır.

Çözümleme: Resimdeki beş kadın figüründen üçü oturmuş, ikisi ayakta resmedilmiştir. Bu sayede tuval yüzeyinde üçgen bir kompozisyon sağlanmıştır. Mekanda bulunan soba borusu, tahta, harita ve duvardaki çizgi ise resimde yatay ve dikey çizgilerin oluşmasına neden olmuştur. Resimdeki kadın figürlerinin bakış açıları ise ayaktaki kadın figürlerine yönlendirilerek resimde kapalı bir kompozisyon oluşturulmuştur. Fakat oturmuş kadın figürlerden en sağdakinin yanında duran çocuk ise izleyiciye bakarken resmedilmiş ve bu kapalı kompozisyon çocuğun bakışı ile bölünmüştür.

Kadınlardan dördü yerel kıyafetli ve başörtülü resmedilmişken sadece bir kadın figürü resmin yapıldığı dönemin modern kıyafetlerine sahiptir. Kadınların şalvarlı ve renkli kıyafetli olmalarından dolayı bu kadınların şehir merkezinden ziyade köyde yaşadıkları düşünülebilir. Sınıf olarak resmedilmiş mekanda tahta sıraların çizilmemesi ve sınıfta bir sobanın bulunması ise sınıfın kent merkezindeki bir derslik olmadığını, yine bir köy okulunu andırdığı hissedilmektedir. Ayrıca kadınların yerde oturması da bu izlenimi güçlendirmektedir.

Yorumlama: “Millet Mektebi” adlı eserde okulun bir sınıfı betimlenmiştir. Resim yaşanan günlük bir anı gösterdiği için bir fotoğraf tadındadır. Eserdeki kadınlar okuma ve yazma eğitimi alan kadınları simgelemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra devlet teşvikiyle okuma yazma eğitimleri başlamıştır. Özellikle okul yaşı geçmiş kadınlara dil eğitimi verebilmek için okullarda akşam eğitimleri başlamıştır. Öğretmenler okul saatleri dışında okuldaki dersliklerde, okulun bulunduğu mahalle köy ve kasabalardaki kadınlara okuma-yazma kursları vermişlerdir. Bu kurslar sayesinde okula gidemeyen kadınlar günlük yaşamlarını sürdürebilecek kadar okuma-yazma bilgisine sahip olmuşlardır. Özellikle Alfabe İnkılabından sonra halkın hızla Latin alfabesini öğrenebilmeleri çabalanmaktadır.

Şeref Akdik devletin başlattığı okuma-yazma kurslarının başarısını ve halkın bu kurslara değer vererek benimsemelerini sağlamaları için bu eseri yapmıştır. Eserde sınıf ortamının oldukça doğal bir görüntüsü resmedilmiştir. Çünkü resimde gösterilen soba ve kadınların yerde oturması bunun bir kanıtıdır. Akdik, resimde modern bir derslik, tahta sıra ve masalar ya da şık giyimli kadınlar yapsaydı izleyicide aynı etkiyi bırakamayacaktı. Cumhuriyetin ilanından sonra yeni kurulmuş bir ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların bilindiği ve halkın bu sıkıntıları çözebilmek için hükümetle ortak çalıştığı bilinmektedir. Özellikle eğitim alanında yapılan reformlardan sonra halkın yeni alfabeğe geçişini hızlandırmaya yönelik yapılan resimde; Akdik, ülkenin tüm gerçekliğini yumuşak bir dille ifade etmiştir. Özellikle kadınların kıyafetleri ve kadınlardan birinin küçük çocuğuyla resmedilmesi bu yumuşak ve gerçek ifadenin ispatıdır.

Şeref Akdik eserinde köylü kadınların gittiği okuma-yazma kursunu resmetmiştir. Halil Dikmen gibi Şeref Akdik’de Cumhuriyet dönemi sanatçısıdır ve Akdik’de devletin teşvikiyle eserlerinde halkın günlük yaşamını konu almıştır. Akdik’in diğer eserlerinde genellikle İstanbul manzaraları, portreler ve günlük yaşamdan kesintileri konu edinmesine rağmen devlet teşvikli düzenlenen yurt gezilerinden ilham alarak bu eseri ve benzer eğitimi teşvik edici eserleri üretmiştir.

Akdik'in eserlerinde daha önce de belirtildiği gibi hikayeci ve anı yansıtan bir üslup bulunmaktadır. Halil Dikmen gibi abartıya gitmeyerek tüm gerçekleri olduğu gibi resmetmiştir. Sınıfta sıra ve masanın olmayışı, köylü kadınların yerel kıyafetlerle gösterilmesi, kadının kucağında çocuğunu getirmesi gibi tümüyle ekonomik sıkıntılarının yaşandığı dönemin gerçekleri olarak tüm çıplaklığıyla yansıtılmıştır. Eserin en önemli ifadesi ise eğitimin önemini vurgulamadır.

Eser yapılış amacını doğru yansıttığı için başarılı olarak görünmüş ve sergilenmiştir. Akdik daha sonra da hükümetin politikalarını destekleyici eserler üretmeye devam etmiştir. Bu özelliğiyle Goya ve Picasso'dan farklı olarak Delacroix'e daha yakın görünmektedir. Akdik'te Delacroix gibi yöneticinin siparişine göre eserler ürettiği söylenebilir ama Delacroix eserlerinde sadece yöneticinin gerçeğini vurgularken (Sakız Adası Katliamı eserinde olduğu gibi) Akdik ise halkın işine yarayacak önemli gelişmeleri vurgulamaya çalışmıştır. Bu yönüyle de Delacroix'ten ayrılmaktadır.

Yargı: "Millet Mektebi" isimli eser Şeref Akdik'in halk tarafından tanınmasında önem arz etmektedir. Sanatçının yumuşak ve öykücü anlatımı da izleyicide beğeni kazandırmıştır. Özellikle kadın figürlerinde Halil Dikmen gibi kaslı ve güçlü figürler yapmaktan uzak durmuş, milletin içindeki her kadına benzeyen kadın kahramanlar oluşturmuştur. Bu yönüyle de eser dönemindeki diğer eserlerden farklıdır. Cumhuriyet dönemi resimler, kabartma heykeller ve anıtlar incelendiğinde figürlerin kaslı ve iri yapıldığı görülmektedir. Ankara Güvenpark'ta bulunan kabartma heykeller buna örnektir. Şeref Akdik'in diğer resimlerinde de figürler abartıdan uzak, doğal olarak resmedilmiştir. Ayrıca Akdik, kadınların hak ettikleri övgüye ve haklara layık bir eser üretmeye özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada yöneticilerin, kralların ve liderlerin halkın desteğini almak ve halkı yönlendirmek için sanatı kullandığı görülmüştür. Antik Yunan'dan günümüze kadar yöneticiler, sanat eserlerini kendi hizmetlerinde kullanmıştır. Araştırmada özellikle Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart'ın hükümdarlığı süresince düzenlediği seferlerin ardından resamlara seferlerle ilgili (1798 Mısır Seferi sonunda Osmanlı İmparatorluğu ordusuna yenilgisi ardından ordusunu geride bırakarak Fransa'ya geri dönmesi ve başarılı olduğunu gösteren sergi düzenlemesi) resimler yaptırarak sergiler düzenlemesi, sanatın işlevsel olarak, siyasetin kirli yüzünü örtmek için kullanıldığını göstermiştir.

Geçmişte de Rönesans dönemine kadar Avrupalı sanatçıların kilise ve saray yönetimine hizmet ettiği görülmüştür. Fakat Francisco Goya'nın saraydan ayrılarak bağımsız eser üretme sürecinin ardından gelen yeni kuşak sanatçıları üç kategoriye ayırabiliriz. Bunlar;

Saraya hizmet etmeye devam edenler: Ekonomik desteğin kesilmemesi için bağlı bulunduğu ailenin ya da hükümdarın emrinden ayrılmayarak, sipariş eserlerini yapan sanatçılardır. Kraliyetlerin hüküm sürdüğü ülkelerde bu sanatçılar 20. yy'a kadar bu geleneği devam ettirmişlerdir. Bu sanatçılar içinde aile ressamlığı dışında siyasi eserler yapan sanatçılarda vardır. Delacroix'i bu kategoride gösterebiliriz çünkü Fransa'nın siyasi düşüncesini izleyiciyle buluşturacak eserler üretmiştir. Ayrıca Jan Vermeer, Thomas Gainsborough, William Turner, Diego Velazquez ve Rembrandt Van Rijn'de saraya hizmet eden ve sipariş soylu resimleri yapan sanatçılardır. Osmanlı dönemi minyatür sanatçılarından ise Matrakçı Nasuh gibi padişaha hizmet eden minyatür sanatçıları bu kategoriye yerleştirilir. Cumhuriyet döneminde ise Şeref Akdik ve Halil Dikmen'in eserleri örnek olabilir, fakat sanatçılarımız cumhuriyeti destekleyen eserler dışında bağımsız olarak da eserler yapmışlardır.

Kiliseye (dine) hizmet etmeye devam edenler: Dini eserler yapan sanatçılardır. Bu sanatçılardan bazıları kiliseye bağlı olsa da bağımsız olarak dini eserler üretilen dini misyonerlik yapan sanatçılarda vardır. El Greco bu kategoride yer almaktadır. Dini resimleri sıkça yapan El Greco'nun dini konulu eserleri günümüzde müzelerde sergilenmektedir. Ayrıca Peter Paul Rubens'te dini ve mitolojik resimler yapmıştır. "The Adoration of the Magi" isimli tablosu önemli dini eserlerindedir. Ayrıca dindar bir kişiliğe sahip olan Salvador Dali'de örnek verilebilir, çünkü çarmıh tablosu ve dini imgeler içeren bazı resimlerinden ötürü bu kategoriye örnek verilebilir. Fakat sanatçının dini konular dışında ünlü olan farklı konularda fazla eseri vardır. Paul Gauguin'de egzotik konulu resimler yapmasına karşın dini konulu resimleri de vardır. İslamiyet'te ise resimleme olmadığı için ülkemizde sadece dini hikâyeleri anlatan minyatürlerin sanatçıları bu kategoriden sayılabilir.

Bağımsız olarak devam edenler: Francisco Goya önderliğinde başlayan süreç günümüzde de devam etmektedir. Bir kuruma ya da hükümetlere bağlı olmadan eserlerini üretebilen sanatçılar kimi zaman siyasi konuları da tuvallerine aktarmıştır. Örneğin Gerçekçilik akımının öncüsü olup izlenimciliği de geliştiren Edouard Manet, sadece kafe manzaraları ve sosyal aktivitelerin ressamı olmayıp savaş konularını da resmetmiştir. Bunlardan en önemlileri 1864 yılında yaptığı Kearsarge

ve Alabama Muharebesi isimli çalışmalarıdır. Ülkemizde de cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün, reformları halka duyurabilmek için sanatçılarla ortak hareket ettiği görülmesine rağmen sanatçılar bağımsız olarak eserlerini yapmışlardır.

Araştırmada seçilen tüm eserler günümüzde bir anıt eser olarak değer görmekte ve bulunduğu coğrafyanın sanatında önem arz etmektedir. Bu eserlerin sanatçıların yaşadıkları dönemler, yerler ve konu aldıkları hikâyelerin birbirinden farklı olmalarına rağmen ortak noktaları ise demokrasi için eser üretmeleridir. Eserlerde ortak olarak sanatçıların ifade biçiminin açık olduğu ve genelde objektif bir dil kullandıkları görülmüştür. Sanatçılar sırayla ele alınırsa, Halil Dikmen ve Delacroix'in eserlerinde abartıya gittiğini, Şeref Akdik ve Goya'nın ise yaşanan anı birebir resmettiği görülmüştür. Picasso ise diğer dört sanatçıdan farklı olarak eserde bir senaryo oluşturup, yöntem olarak kendi kübist tarzını kullanmıştır. Ayrıca incelenen eserlerde sadece Goya ve Delacroix'in eserlerinin sipariş üzerine yapılmadığı görülmüştür. Fakat Goya, siyasi olayı resmeden ilk sanatçıdır. Delacroix ise resminde siyaseti ve demokrasiyi eleştirmesine rağmen, resimde halkın beğeneceği bir senaryo oluşturmuştur. Eserlerde ortak olan başka bir konu ise tuval ölçülerinin büyük olmasıdır. Bu sayede araştırmada ele alınan beş resim anıt eser özelliği kazanmıştır. Bu beş resim içerisinde ise tuval büyüklükleri olarak sıralandığında en büyük abatlara sahip eserin Pablo Picasso'ya ait Guernica tablosu olduğu belirtilmelidir.

Petrov'a göre, eğer bunlar; hayatın ve insanların uygunsuzluklarını, çirkin ve iğrenç davranışlarını görüp eserlerine yansıtmamış olsalardı... ve eğer onlar; hayatın çirkin yönlerini ve insanların bütün kötülüklerini sadece görmekle yetinseler... bunları tablolarına konu yapmamış olsalardı; asıl o zaman, onları; tek tek insanların ve toplumların değil; bütün insanlığın suçlaması gerekirdi (Petrov, 1979:145).

İncelenen eserlerden ortaya çıkan önemli bir husus; sanatçıların incelenen bu eserlerinde (siyasi düzeni öven eserleri olan sanatçılar vardır) dönemlerindeki siyasi iktidarlara hizmet etmemeleridir. İktidara hizmet eden sanatçılardan farklı duruş sergileyerek, halkın yararına olacak bir misyonerlik üstlenmişlerdir. Araştırmada incelenen sanatçıların amacı; insanları eserleriyle uyutmak değil, uykuda olan insanları uyandırmaktır. İnsanların kendi elleriyle yaptıkları kötülükleri açığa çıkartmak ve kötülükleri yapanları unutturmayıp yaptıklarından dolayı halkın nefretini ka-

zannmalarını sağlamak da yine sanatçıların misyonuydu. Türk sanatçılardan Şeref Akdik'in diğer sanatçılardan farkı ise eserlerini yakın dönemlerde yapması ve yeni kurulan devletin reformlarını ve Cumhuriyet'in önemini halka anlatmasıdır. Çünkü Türk sanatçıların devlet teşvikiyle üstlendikleri misyon; halka demokrasiyi, eğitimi, eşitliği ve sanatı anlatmaktı. Halil Dikmen ve Şeref Akdik'te kendi üsluplarıyla bu misyon altında eserlerini üretmişti.

Sanatçıların günümüzde de siyasi olayları eleştirebilecek hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir. Çünkü tarihsel olayların ardından günümüzde bir sessizlik dönemine girilmemiş, bilakis 20. yy dönemindeki savaş ortamı günümüzde de devam etmektedir. Örneğin son beş yılda yaşanan ve ülkemizin çevresinde de hızla yayılan savaşlar, hız kesmeden devam etmektedir. Arap Baharı kıvılcımıyla başlayan Suriye, Libya, Mısır ve Tunus'ta ki iç karışıklıklar ve sonradan iç savaşa dönüşümleri, halen devam eden Irak ve Afganistan iç karışıklıkları da on yıldır devam etmektedir. Sadece yarı gelişmiş ülkelerde görülmeyip Belçika, İspanya, İngiltere, Çin gibi gelişmiş ülkelerde de demokratik kurallar yeterince uygulanmadığı için bölünmeler düşünülmektedir. Bu ülkelerde yaşayan sanatçılara, yaşadıkları toplumlara ait sorunları irdelemek ve çözüm üretmek konusunda önemli görevler düşmektedir. Sanatçıların savaşa engel olabilecek ve toplumu yönlendirecek eserler üretebilmesi için geçmişte eserleriyle demokrasiye yön veren sanatçıların eserlerine önem vermek gereklidir. Araştırmada elde edilen veriler ışığında şu önerilere ulaşılmaktadır;

Sanatçılar bağımsız olarak düşünebilmeli ve ekonomik kaygılar gütmeden eserlerine yoğunlaşabilmelidir, çünkü sanatçılar toplumun düşünen beyinleridir. Devletler, sanatçılar sayesinde gerçek bir demokratik devlet yapısına ulaşabilecektir.

Misyonerlik üstlenen sanatçılar, halka yol gösterecek eserlerinde toplumun değer yargılarına hitap edecek özel bir üslup geliştirmelidir. Toplumun değer yargılarını zedelemeyecek hassasiyetle yapılan eserler anıt eser olma özelliğine sahip olacaktır.

Ayrıca toplum bireylerinin sanata değer vermesi, sanatçıyı desteklemesi ve takip etmesi en önemli gerekliliktir. Bu doğrultuda ülkenin eğitim politikasında bireylere sanatın önemini belirtecek içerikler oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Toplumun genç bireyleri de küçük yaşta sanatla tanışıp, kültürel etkinliklerde zaman geçirmelidir. İletişim aracı olarak sanatın gereken değeri görebilmesi ve gelecek kuşağın sanatı sevip sahiplenmesiyle birlikte hedeflenen demokratik geleceğe ulaşılabilir.

Kaynakça

- Bingöl, B. (2011). Sanat özgürlüğü. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, 2.
- Bernadac M.-L. ve Bouchet P. E. (2004). *Picasso: Dahi ve Deli*, (Çev.: Cem İleri). İstanbul: YKY Genel Kültür Dizisi.
- Boyras, B. (2015). Amerika Birleşik Devletleri örnekleminde İkinci Dünya Savaşı Dönemi kadın işgücü temalı propaganda posterleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 34.
- Boydaş, N. (2009). *Sanat eleştirisine giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Clark, T. (2011). “*Sanat ve propaganda*” kitle kültürü çağında politik imge, 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağan, K. (2006). *Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair*, 13. Sayı, İstanbul, Bilgi Yayınları.
- Erol, T. (2003). *Sanat eğitimi ve insan*. *Sanat ve Bilim Dergisi*, 12. baskı, Ankara.
- Gökaydın, N. (1990). *Eğitimde tasarım ve görsel algı*. Ankara: Sedir Yayınları.
- Guernica, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(tablo\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_(tablo)) adresinden [20.03.2012] tarihinde alınmıştır.
- Güvemli, Z. (2007). *Sanat tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- İpşiroğlu, N&M. (2009). *Oluşum sürecinde sanat tarihi*. İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Kahraman, M. E. (2011). Dünden bugüne müzayedeler müzeler ve sanat galerileri. *Birinci Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları.
- Katoğlu, M. (2009). *Şematizmden yaratıcılığa, Cumhuriyet Türkiye'sinde yüksek sanat ve kültür hayatının kamu hizmeti olarak kurumsallaşması*. İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Lepperd, R. (2009). *Sanatta anlamın görüntüsü: İmgelerin toplumsal işlevi*, (Çev.: İsmail Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Petrov, G. (1979). *Olaylar içinde büyük sanatçılar ve üstün yapıtları*. (Çev.: Hasip A. Aytuna). İstanbul: İnkilap ve Aka Basımevi.